

Доц. д-р Агрон Рустеми
М-р Демуш Бајрами

СОЦИЈАЛНИТЕ ДРЖАВИ, КОНЦЕПТИ И МОДЕЛИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ДРЖАВИ ВО ЕВРОПА

UDK: 364-146.2 (4)

1. Дефинирање и поим на социјалните држави

Поимот „социјална држава“ или „држава на благосостојба“ потекнува од германскиот збор *Wohlfahrtsstaat*, кој датира при крајот на 20-тите години од минатиот век. За прв пат овој поим е употребен од страна на првиот канцелар на Германија Otto Von Bismarck кој исто така се третира како пионер во креирањето на социјалните политики, од друга страна пак поимот *Welfare State* потекнува од Велика Британија, употребен во почетокот на 1940 година.

Подоцна, Винстон Черчил, (1874 - 1965), даде една нова политичка визија за државата, со акцент врз благосостојбата и социјалните и економските права на граѓаните кои права треба да се обезбедат во состав на државата, со што според него ќе се избегнат катастрофалните ризици што доаѓаат од марксистичките социјалисти. Черчил ќе нагласи: „... До кога Либералната партија нема да отстапи од некои нејзини ставови, коишто го прават шампион на сите форми на слобода... крајно е време да се освести дека политичката слобода, колку и да е 'света', е апсолутно нецелосна без минимални мерки на социјална и економска благосостојба...“. Изразувајќи доверба во модерниот либерализам (либералната демократија), тој бараше државата да се обврзува со грижа за своите граѓани. Според Черчил ова е една од главните цели на либералната демократија.

Тој имаше големата доверба во либералната демократија како спас на општеството од деструктивноста на марксистичкиот социјализам и комунизам, па така ќе изјави: „... постојат стотици илјади луѓе кои што социјалистите ќе ги искористат за насилна револуција, ќе ги газат слободите на медиумите и ќе отворат пат за бирократската диктатура.(Fillo, 2006: 12)“.

Во четвртата деценија на 20. век, добро познатиот економист, кој воедно е и пионер во креирањето и реформирањето на социјалните политики во Обединетото Кралство, Вилијам Бевериџ (1879-1963) во неговиот говор во Британскиот парламент ќе ги определи функциите на социјалната држава. Според него државата треба да се соочи со пет проблеми:

- неписменоста (незнаењето), која може да се ублажи со развивање на добри образовни политики;
- побарувањето, исполнувањето на основните потреби на граѓаните, за кои треба да се развие одржлив финансиски систем;
- болеста, против која треба да се развие одржлив систем за здравствена заштита;
- невработеноста, која може да се ублажи преку развивање на политики за поттикнување на вработеноста и;
- неспособноста, која се „лечи“ со развивање на институциите на јавно здравство (институции за општествена грижа).

Според него, држава на благосостојба е таа држава која се бори против „петте зла на човештвото“ за да постигне општа благосостојба, каде што секој ќе има доволни финансиски приходи, ќе биде здрав, ќе има добри услови за домување, соодветно образование и редовен одмор (George&Wilding, 1994: 17 - 19).

Бевериџовата дефиниција може да се протолкува и поопширно, односно преку неговата дефиниција јасно доаѓа во израз универзалноста на социјалните држави каде што сите граѓани треба да ги уживаат истите права, без оглед на класата или нивната позиција во општествените односи.

Ова може да се аргументира со основните карактеристики или со спецификациите на Беверицовиот модел на социјална политика како што се наведени во именуваниот извештај и тоа како одговори на три суштински прашања: секој план треба да биде носител на нови идеи, со водење сметка за минатото; планот треба да биде составен дел на една глобална политика за социјален напредок; социјалното осигурување мора да биде реализирано врз основа на соработката меѓу државата и индивидуата (Ружин, 2006: 44).

Во однос на посовремените видувања за карактерот и димензиите на социјалната држава - држава на благосостојба, можат да се наведат и уште неколку други, како на пример, она на Миличиќ - професор на Правниот факултет во Загреб, кој смета дека социјалната држава треба на граѓаните да им обезбеди, воспостави и оствари *квантитет* и *квалитет* на нивните групни потреби, во кои спаѓа меѓу другото и социјалната сигурност. Иако според овој автор, современата социјална држава треба да има авторитет на непореклива власт, со што ќе има и поинакво видување на општествените состојби, општествената промена, социјалните напнатости и посебните општествени потреби; нејзината суштина треба да се лоцира во обезбедувањето на општественото богатство, со суштинските можности на една заедница, власта во државата, потоа во волјата за социјална праведност, праведна прераспределба на материјалните вредности и помош на најслабите и најзагрозените (Miličić, 1998: 2).

Слични разногласија можат да се сретнат и при класификувањето на видовите на системи за социјална држава, од кои најчест е оној кој ги дели на континенталноевропски (се мисли пред сè на Франција и Германија) и англоскандинавскиот (В. Британија, Холандија, Шведска и др.). Според Боноли најголемата грешка на овие класификации е тоа што се темелат на една димензија на социјалната политика и врз таа основа ги прават класификациите. Така на пример, забележува Боноли во голем дел од литературата на англосаксонската традиција вниманието при класифицирањето на социјалните политики е насочено кон „квантитетот“ на мерките на

благосостојба, односно димензијата која одговара на прашањето „Колку?“, додека кај континенталноевропските автори (пред сè Французи) вниманието се концентрира врз различните модели на мерките на благосостојба, димензијата која одговара на прашањето „Какви?“, и во исто време го занемарува квантитетот на мерките кои ги овозможуваат различните системи (Bonoli, 1997: 352).

Постојат и автори кои при формирањето на класификации на системите на социјална држава - држава на благосостојба, се раководат според принципите на одамна познатиот (Веберов) идеален тип. Се смета дека почетоците на ваквите идеално-типски класификации на државите на благосостојба датираат од 50-тите години на минатиот век, за да добијат конкретна форма на почетокот на 90-тите со познатиот труд на Еспинг-Андерсен „Три света на капиталистичка благосостојба“ (TheThreeWorldsofWelfareCapitalism 1990). Во ова дело, Госта Еспинг-Андерсен, создава класификација на системи на социјална држава во кои наведува три идеални типови: *Либерален режим* (кон кој се придржуваат САД, Канада и Австралија), *Корпоративно-државен режим* (кој е застапен во Германија, Австрија, Франција и Италија) и

Социјалдемократски (застапен кај скандинавските земји). Основната разлика меѓу овие три идеални типа на држава на благосостојба, според Еспинг-Андерсен претставува специфичниот аранжман на односите помеѓу семејството, пазарот и државата (Esping-Andersen, 1990). Друга, исто така, позната класификација на системите на социјална политика - држава на благосостојба претставува онаа на Бергман, која внатре европската традиција на социјални држави препознава три типа и тоа: скандинавска, атлантска и континентална (Berghman, 1997.:125). При тоа, треба да се истакне дека Бергман ја поистоветува Беверицовата традиција на социјални држави со атлантската и скандинавската. Уште една од (територијално-центрични) класификациите на системите на социјална држава - држава на благосостојба понудува и познатиот англиски социолог Ентони Гиденс, кој европските социјални држави ги дели на „четири институционализирани групи“ и тоа: систем на Обединетото

Кралство, скандинавски или нордски социјални држави, средноевропски системи и јужни системи (Giddens, 1998: 7). И во однос на овие класификации може да се каже дека се валидни претходно наведените критики на Боноли, дотолку повеќе што ваквите класификации засновани врз квазитериторијален или географски принцип, не навлегуваат во внатрешните разлики помеѓу земјите од една група или систем. Подолу во текстот (во следните поглавја) поекстензивно се разработени причините и принципите врз кои се градени класификации на социјалните држави на Бизмарк, Бевериц, Титмус, Еспинг-Андерсен, Ферера и други, но тоа на ова место не помага при дестилацијата на оперативно-методолошки издржлива класификација на системите, со која ќе се служиме во текот на целиот труд.

2. Класификација на двата основни модели за социјална држава во Европа (Бизмарк и Бевериц)

При класификување на социјалните држави според Ферера и други автори може да се забележи дека категоријата на универзална држава на благосостојба кореспондира со англоскандинавската традиција на социјална политика, во чии рамки посебно се нагласуваат владините мерки финансирани од придонеси, додека на друга страна државите на благосостојба кои се темелат на професионалната поделба на корисниците се темелат на допринесите на социјалното осигурување, кое е главна форма на мерки на благосостојба во континенталноевропските држави како Франција и Германија. Ваквата класификација на Ферера, т.н. *модел на осигурана свота* може да претставува само една димензија на некоја поширока идеално типска класификација на социјални политики. Како такви се сметаат класификациите на социјалната политика - држава на благосостојба на Ото фон Бизмарк и Вилијам Бевериц. Во Франција, на пример, компаративно истражување на социјалните политики - држави на благосостојба, се концентрира на идентификувањето на двата вида на мерки на благосостојба кои одговараат на двата модели на Ферера. Овие два вида на мерки одговараат на Бизмарковиот и

Бевецивиот модел на социјална заштита. Главната разлика помеѓу овие два вида или модели на социјална држава -држава на благосостојба според Часар и Квентин се состои во начинот на обезбедување социјално осигурување:

Постои контраст помеѓу Бизмарковата традиција, која пропорционално ги поврзува правата на секој работник кој работи за плата, со допринесот кој тој или таа ги плаќа, или кој го регулира вработувачот во негова или нејзина корист, додека Бевецивиот концепт се темели на општ план на осигурување за целото население или земја (Chassard and Quentin. 1992:94).

Истакнувањето на разликата помеѓу Бизмарковата и Бевецивиот социјална политика е прилично заедничка одредница за француската литература или автори кои се занимаваат со компаративно истражување на ситемите на социјална политика. Упатување на овие два модели (Бизмарков и Бевецивиот) може да се најде во секоја статија или книга во која се зборува за компаративно истражување на социјалните политики. Двата модели обично се дефинираат според карактеристиките кои се типични за едниот или другиот модел. Социјалната политика - држава на благосостојба според Бизмарк се заснова на социјалното осигурување кое обезбедува бенефиции на доходот за вработените, ополномоштувањето е условно и зависи од дотогашните доприноси, додека финансирањето главно е засновано на допринесите од односот работодавач/вработен. Од друга страна, Бевецивиот модел на социјална политика - држава на благосостојба, ја карактеризираат универзални мерки на благосостојба, ополномоштувањето е засновано на местото на живеење и потребата (или само на местото), бенефициите се темелат на типично рамна стапка и се финансирани преку општото оданочување. Но и покрај овие разлики помеѓу двата вида на држава на благосостојба, постои уште еден поапстрактен критериум кој се однесува на целите на социјалната политика. Бизмарковата социјална политика има за цел одржување на доходот на вработените, додека Бевецивиот социјална политика цели кон заштита од сиромаштво (Bonoli, 1997: 357).

Во дополнение е претставена табела која сликовито ги одразува главните карактеристики и разликите помеѓу моделите на социјална политика на Бизмарк и Бевериџ, на начин на кој ги перципираат пред сè француските автори, при што важно е да се потенцира дека Бизмарковиот концепт за социјална политика - држава на благосостојба се има менувано со текот на времето. Всушност, во поголем дел од континенталноевропската литература за социјална политика, вклучувајќи ги тука и официјалните публикации на Европската унија, се користи Бизмарковиот концепт за социјална политика - држава на благосостојба, и обично истиот е опишувач како универзален, финансиран од даноци и спроведува мерки на рамна стапка. Според Силбурн како таков тој е напочно спротивен на Бевериџовиот кој се финансира преку доприноси и изразува аверзија кон истражувањето на имотната состојба при определувањето на основата за пензија (Silburn, 1995: 92-3).

Табела 1. *Бизмарковиот и Бевериџовиот модел на социјална политика.*

Бизмарков модел	Бевериџов модел	
Цел	одржување на доходот	заштита од осиромашување
бенефиции	зависат од доходот	рамна стапка
квалификуваност	претходни придонеси	место на живеење или потреба
Осигурана свота	вработените	целото население
финансирање	преку доприноси	преку оданочување

Во оваа кратка табела претставено е непрецизно претставување на карактеристиките на Бевериџовиот модел на социјална политика, и ваквата непрецизна претстава според Боноли, се должи пред сè на преголемата концентрација на сеопфатните цели на Бевериџовата социјална политика, т.е. на „слободата од петте цинови“ отколку врз инструментите кои ги предлага (Bonoli, 1997: 358). Од табелата може да се заклучи дека разликата помеѓу овие два модели на социјална политика е, всушност, разлика помеѓу најзначајните модели на држава на благосостојба, кои иако може да имаат слични исходни резултати, преку трансферот на ресурсите

од населението кое е во работен однос кон невработеното население, основната цел е сосема различна. Во чисто Бизмарковата држава на благосостојба не постои грижа за осиромашувањето и за оној дел од населението кое не се наоѓа на пазарот за труд. Со тоа Бизмарковата држава на благосостојба претставува моќен инструмент во зајакнувањето на позицијата на работниците во пазарната економија. Оттаму таа нема некој позначаен ефект врз оние кои немаат пристап до пазарот на трудот. Доколку се направи историска реминисценција на општествено-политичките услови во кои настанал Бизмарковиот модел, можат да се разберат причините за ваквото поставување на Бизмарк, а тоа во прв ред бил интересот на Бизмарк во 80-тите години од деветнаесеттиот век за појавата на работничкото движење и заканата која ова движење ја претставувало по политичката стабилност. Преку давањето на суштински предности на работниците, Бизмарк бил во состојба да ја купи нивната лојалност. Оваа негова специфична фокусираност врз работничкото движење зборува пред сè за неговата извонредна сензитивност за политика и дипломатија, бидејќи сè додека останатите групи не претставувале сериозна закана за стабилноста, Бизмарк воопшто немал намера да ја подобрува нивната позиција (Alber, 1986. Baldwin 1990). Наспроти неа, Беверицовата социјална политика преокупирана пред сè со заштитата од осиромашувањето, својата целна група ја лоцира во целото население кое живее во конкретната земја.

Ваквата поставеност е оправдана доколку се има предвид нејзината цел, а тоа е искоренувањето на сиромаштијата, кое не би било успешно доколку се насочи само на еден негов дел, односно како што е случај со Бизмарковата држава на благосостојба, која ги адресира само вработените (Bonoli, 1997: 358). Квантитативно гледано, разликувањето помеѓу Бизмарковата и Беверицовата држава на благосостојба не подразбира било каков посебен однос. Бизмарковата држава на благосостојба во принцип би можело да опфати и да понуди повеќе на исто ниво, односно помалку благосостојба од Беверицовата држава на благосостојба. На прв поглед двата модели покажуваат различни вредности во останатите димензии, како што се рамноправноста и редистрибуцијата, но во

принцип, моделот на социјална политика се перципира независно од квантитетот на благосостојбата која го обезбедува. Во глобала, Бизмарк-Беверицовиот пристап не успева до крај да ги изрази разликите помеѓу мерките на универзалниот и моделот на благосостојба кој се темели на истражувањето на имотната состојба, како што претходно беше напоменато. Се чини дека овие два модели се заемно поврзани, од проста причина што и двата (и покрај сè) претендираат да го опфатат целокупното население и бидејќи ополномоштувањата за ваквите бенефиции нема потреба претходно да бидат заслужени. Историски гледано, во одредени случаи (Шведска, Данска и сл.) универзалниот модел на држава на благосостојба претставува само продолжување или развој на постоечките модели на социјална држава - држава на благосостојба, кои се засновани на моделот кој користи истражување на имотната состојба. И порај сето ова, се чини доста јасно дека ќе биде погодно да се направи уште една разлика помеѓу овие два модели, но која овојпат ќе почива на разликите во условите на „напорите“ кои се потребни за при креирањето на шемите на универзалниот и моделот на истражување на имотната состојба.

Бизмарк-Беверицовиот пристап страда од сличен недостаток, како и другите класификации, а тоа е занемарувањето на квантитативната димензија (колкавост) за сметка на квалитативната (каквост) (Bonoli, 1997: 359).

Ваквите едодимензионални класификации не успеваат до крај верно да ја претстават сложеноста на еволуцијата на државата на благосостојба на европско тло, односно не можат да ја претстават онолку добро колку што тоа го прави современата дебата за социјалната заштита во многу европски земји. Идеално би било доколку класификацијата може да ги опфати аспектите кои припаѓаат на различни класификации, односно да се креира класификација која сеопфатно ќе ги комбинира дводимензионалните класификации - оние кои се засновани на квантитетот на благосостојбата (измерена преку социјалните издатоци) и онаа заснована на моделот кој доминантен, односно Бизмарк-Бевериц пристапот.

3. Класификација и типологија на социјалната држава во Европа според позначајните автори

Ричард Титмус и неговото класифицирање на социјалната држава

Според класификацијата на еден од првите посериозни современи автори Титмус - која е инспирирана од онаа на Виленски, постојат три вида на социјална политика и тоа резидуална, индустриска и институционално-редистрибутивна.

Застареноста на ваквата класификација на системите на социјална држава се должи на фактот што е конструирана врз претпоставката за, т.н. *органиско-механичка устројба на општеството*, која е карактеристична за раниот развој на социјалната политика на Запад.

Првиот вид на социјална политика - *резидуалната* се темели на претпоставката дека постојат два природни канали со кои се задоволуваат индивидуалните потреби: приватниот пазар и семејството. Во оној момент кога овие два агенса на социјалната рамнотежа ќе откажат, тогаш социјалните институции или социјалната држава влегуваат во игра, но само привремено. Овој модел на социјална политика е развиен во периодот кога на сиромаштвото се гледало како на злосторство, па како последица на тоа базичната улога на социјалната политика била лоцирана во доменот на контролата и управувањето (Abrahamson, 2000). Вториот вид или *индустрискиот* модел на социјална политика се темели на постигнувањето и трудот, а вклучува голем спектар на социјални институции - особено образовните, јавно-здравствените како и институциите за социјално осигурување како додаток на економијата. Оваа технократско-услужна улога на социјалната политика, Титмус смета дека социјалните потреби ги задоволува врз принципот на заслугата, разликите во социјалниот статус, достигнувањата во кариерата и продуктивноста. Може да се каже дека овој модел не претендира кон врамнотежување на социјалната нееднаквост, туку кон одржувањето на разликите во општествениот статус. И додека првиот модел на социјална држава - резидуалниот се темели на либерална идеологија, вториот, односно индустрискиот

модел на социјална политика почива на конзервативната идеологија, која тежнее кон одржување на status-quo. Основниот облик под кој се препознава овој модел е социјалното осигурување, и се остава голем простор на пазарот на трудот за социјалните партнери. Според третиот вид на социјална политика - *институционално-редистрибутивниот*, социјалната држава се перципира како интегрирана институција во општеството која во исто време обезбедува и универзални и селективни услуги врз принципот на потреба. Универзалните услуги - како што и самиот збор кажува, се достапни за сите без оглед на разликите во класната припадност, полот, расата и религијата – извршуваат функција на зацврстување на ставовите и однесувањето кои водат кон солидарност, алтриузам толеранција и одговорност (Ibid. 4). Се смета дека она што ги разликува помеѓу себе овие три модели на социјална политика и она што одлучува кој вид ќе биде применет во дадената земја не претставува нивото на развој туку идеологијата. Во 1955 година Титмус развива дистинкција на овие модели на држава на благосостојба врз основа на социјалната политика:

Земено како целина, сите колективни интервенции за задоволување на потребите на индивидуите и/или за задоволување на пошироките интереси на општеството, можат да бидат групирани во три главни категории на социјалното: добробитта врз основа на социјалната политика, даночните политики и политиката на вработување (Titmuss, 1987:54).

Еспинг-Андерсон и неговиот модел на „декомодификација“.

При конструирањето на сопствената класификација на држави на благосостојба, а која како што е претходно напомената се темели врз идеално типски критериум, Еспинг-Андерсон смета дека сите класификации кои се концентрирани врз обемот на издатоците се погрешни од проста причина што „не трошат сите подеднакво“ (Esping-Andersen, 1990). Тој смета дека концептот на социјална држава - држава на благосостојба, претпоставува институционални односи, правила и сфаќања кои заеднички ги обликуваат социјално-политичките одлуки, развојот на социјалните издатоци,

дефинирањето на проблемот, како и дури структурата на одговорот и барањата на граѓаните и социјалните конзумери (Esping-Andresen 1990:80). Тој го посочува случајот со Австрија каде огромни издатоци се трошат на привилегираните државни службеници. И дека ваквите програми за издатоци на државата на благосостојба на национално ниво, не треба да се сметаат за еднакви со оние на универзалните шеми.

Понатаму Еспинг-Андерсен предлага класификација која ќе се заснова на нивото на декомодификација (decommodification) кое го практикуваат различни видови на држави на благосостојба и кои ја земаат предвид скалата на мерки и карактеристики кои одговараат на даденото ниво на испорачаните мерки. Со ваквата „декомодификација“ Еспинг-Андерсен се обидува да го надмине пристапот во компаративните социјални политики, кој се темели исклучиво на издатоците (трошокот). Декомодификацијата Еспинг-Андерсен ја дефинира како „степенот до кој индивидуите или семејствата можат да поддржат социјално прифатлив стандард на живеење, независно од учеството на пазарот (Esping-Andersen, 1990: 37). Нивото на декомодификација кое го овозможува државата на благосостојба, зависи од строгоста на квалификуваните правила, од нивото на преместените приходи и од опсегот на титулираните. На крајот високо декомодификуваната држава на благосостојба обезбедува погодности без оглед на исполнувањето на конкретните услови на барателот, како што се регистрираните придонеси на барателот во минатото. Исто така, нивото на погодности мора да биде адекватно на гарантираниот пристоен животен стандард, и на крајот државата на благосостојба мора да понуди „заштита против основните социјални ризици: невработеност, хендикепираност, болест или старост (исто)“.

Според досега изнесеното се чини дека, декомодификацијата е сложена димензија на државата на благосостојба која ги комбинира елементите од двете скали на мерки (какви што се нивото на бенефиции и степенот на покриени потреби) и начинот на кој овие мерки на благосостојба се испорачани (како и условите на титулирањето). Всушност, пристапот на Еспинг-Андерсен во основа

се состои од проектирање на елементи од овие две димензии во димензијата на декомодификацијата. Со други зборови и двата вида на мерки, кои одговараат на прашањата „колку“ и „какви“ се земаат предвид во оној степен во колку тие го зголемуваат влијанието на декомодификацијата врз социјалната политика и државата на благосостојба (исто, стр. 54).

Но според Боноли, Еспинг-Андерсеновиот пристап претставува само делумно прекинување со квантификаторската традиција (која ја нагласува димензијата колкавост или „колку“). Искористувајќи елементи од димензиите „колку“ и „какви“ во декомодификацијата, Еспинг-Андерсон конечно завршува со класификација која е заснована врз квантитетот на мерките на државата на благосостојба кои ги испорачуваат индивидуалните држави на благосостојба. Единствена разлика е тоа што, наместо едноставно користење на социјалните издатоци (трошоци) тој употребува декомодификација како димензија во однос на која државата на благосостојба мора да биде измерена. Тоа од друга страна упатува на фактот дека декомодификацијата е главна карактеристика на социјалната политика, за сметка на самите издатоци (трошоци) (Bonoli, 1997: 354).

Дека ова препирање околу содржината на системите за социјална држава - држава на благосостојба и нејзино класификување е убедливо, говори и оценката дека пристапот на Еспинг-Андерсен сè уште не ги одразува доволно убедливо суштинските разлики кои постојат во однос на начинот, како и на мерките на благосостојба кои се ефектуираат. Ова се покажува на примерот со државите на благосостојба кои се засновани на социјалното осигурување, како на пример, во случајот со Холандија која е ставена во ист кош со Данска, каде државата на благосостојба се темели на универзални мерки финансирани од даноците (Esping-Andersen 1990: 52). Ова според Боноли е основниот проблем на пристапот на декомодификација, бидејќи не може на задоволителен начин да ги разликува државите на благосостојба кои се засновани на различни модели на социјална заштита, т.е. социјално осигурување наспроти државни мерки, или со поинаква терминологија, да се направи

разлика помеѓу Бизмарковиот и Беверицовиот модел на социјална политика (Bonoli, 1997: 354).

Фактот дека и покрај сè, работата на овој значаен современ автор во класификувањето на системите на социјална држава - држава на благосостојба останува ограничен на еднодимензионалната перспектива е, всушност, една од неговите главни слабости.

Голем дел од критицизмот кој овој модел го доби, се однесуваше на фактот дека ги занемарува аспектите кои се клучни за социјалната политика, а не се опфатени со декомодификацијата. Во однос на проблемите околу разликите помеѓу социјалното осигурување и мерките на благосостојба кои произлегуваат од даноците, а што беше претходно само начнато, треба да се нагласи дека класификацијата на Еспинг-Андерсен не успева да ги опфати јужноевропските држави на благосостојба, каде што семејството и останатите неформални мрежи претставуваат *defacto* важни медиуми при остварувањето на државата на благосостојба (Abrahamson, 1991; Leibried 1992). Втората посериозна критика на моделот на декомодификација на Еспинг-Андерсен доаѓа од феминистките, кои приговараат дека овој модел не е во состојба да направи разлики во државите на благосостојба во однос на нивниот третман на жените (LanganandOstner, 1991, p. 130; Taylor-Gooby, 1991, p. 101; Cochrane, 1993, p. 10).

Ферера и моделот на осигурана свота (coverage model)

Уште еден од редот на влијателни имиња и автори во современата наука за социјална политика и социјална работа, Италијанецот Маурицио Ферера во 1993 предложи алтернативна класификација на држави на благосостојба. И тој, слично на Еспинг-Андерсен употреби принцип на идеални типови при конструирањето на класификацијата на мерки на благосостојба. Ферера на почетокот раскрсти со квантификаторскиот пристап (или димензија која одговараше на прашањето „колку“) и се сконцентрира на еден важен аспект од начинот на кој благосостојбата се ефектиура –*осигураната свота* во шемите за социјална заштита. Осигураната свота може да

биде универзална, во оние случаи кога е покриено целото население со една шема или професионална, кога различни групи во општеството се покриени со различни шеми. Универзалната мерка е типична карактеристика на скандинавската социјална политика, како и делумно во В. Британија. Во спротивност, континенталноевропските земји главно се карактеризираат со фрагментација на шемите за социјална заштита вдоль професионалните линии. Професионалната фрагментација ја сочинува главната карактеристика на Фереровиот идеален тип на професионална држава на благосостојба. Земајќи го предвид историскиот развој на голем број од европските држави на благосостојба, Ферера предлага четири типови како дел на една класификација. Како што беше напоменато класификацијата на Ферера е заснована на моделот на осигурана свота (на италијански *modello di copertura*) кој е доминантен во одредена земја. Тој го потврдува својот избор на моделот на осигурана свота како главна или централна димезија на социјалната политика, тврдејќи дека наместо да се фокусира на примателите на социјалната заштита, подобро би било да ги идентификува (потенцијалните) добитници или губитници во различните аранжмани на благосостојбата и како резултат на тоа, обезбедува плодна почва за идентификување на социјалните и политичките сили кои се одговорни за развојот на европските држави на благосостојба (Ferrera, 1993: 11-12).

Табела 2. *Класификација на државите на благосостојба според Ферера.*

Професионални држави на благосостојба	
ЧИСТИ	МЕШАНИ
Франција	Швајцарија
Белгија	Италија
Германија	Холандија
Австрија	(Ирска)

Универзални држави на благосостојба	
ЧИСТИ	МЕШАНИ
Финска	Нов Зеланд
Данска	Канада
Норвешка	Обединето Кралство
Шведска	

Извор: Ferrera, 1993: 83

Она што е можеби најважно во врска со ваквата класификација на држави на благосостојба според Ферера, е фактот што таа претставува конечно прекинување со квантификаторскиот пристап. Одбраната димензија, моделот на осигурана свота е сметан за тотално независен од нивото (или обемот) на колкавоста на државата на благосостојба која ја обезбедува конкретниот систем. Професионалната држава на благосостојба (или држава на благосостојба која се темели врз линиите на професионална поделба на работниците) може, но и не мора да биде дарешлива, додека истото не важи и за универзалната држава на благосостојба. Еден краток осврт на Табелата 1 покажува дека Ферера ги смета Швајцарија (обично сметана за држава во која заостанува државата на благосостојба) и Холандија (лидер на државите на благосостојба) како држави кои припаѓаат на иста категорија на држави на благосостојба. Ова е пример за тоа како класификацијата на Ферера ја одрекува секоја поврзаност помеѓу моделот на осигураната свота и квантитетот на благосостојба. Ова е многу важен аспект од Фереровата класификација бидејќи прави разлика помеѓу оние кои примаат средства на благосостојба и тоа колку благосостојба е обезбедена од страна на државата. Оттаму може да се заклучи дека класификацијата на Ферера слично како и онаа на Еспинг-Андерсен е способна да направи разлики во начинот на кој државата на благосостојба се ефектуира. Но и покрај тоа, нејзината слабост е фактот дека таа сега не успева задоволително да ја земе предвид квантитативната димензија (или колкавоста) на државата на благосостојба. Идеално би било класификацијата да ги опфати и двете димензии - квантитетот (колкавоста) на мерките на

балгосостојба и начинот (каквоста) на кој овие мерки се ефектуираат (Bonoli, 1997: 356).

Боноли и неговата дводимензионална класификација на системите на социјална држава.

Од претходно изнесеното станува јасно дека е можна класификација која се заснова на двете димензии - колкавост и каквост. Во изборот на индикатор кој би ја покажувал димензијата на квантитетот (колкавоста) обечно се земаат социјалните издатоци како дел од БДП, бидејќи тој ја одразува важноста на целокупниот социјален трансфер. Се покажува дека е далеку попроблематично да се идентификува индикатор кој би ги измерил Беверицовите и Бизмарковите мерки во секоја држава на благосостојба, или како што фигуративно тоа се посочува, како разлика во целите кои сакаат да ги постигнат: *заштитата од сиромоштво* наспроти *одржувањето на доходот за вработените*. Иако идеалната класификација би ги комбинирала индексите од двата модели на социјална држава, се чини дека поедини индикатори од двата модела не е возможно да се вклопат во една класификација. Ова е случај со, т.н. субдимензии какви што се износот потрошен при истражувањето на имотната состојба во процесот на добивање пензија, допринесите, рамната стапка и бенефициите врз основа на доходот. Единствен исклучок претставува соодносот помеѓу финансирањето од доприноси и финансирањето од оданочувањето како дел од целокупниот социјален трошок (Bonoli, 1997: 359).

Ако се знае дека програмите за финансирањето на допринесите во В. Британија или во нордиските земји не споделуваат многу заедничко со Бизмарковата социјална политика, тогаш индикаторите кои се употребени настојуваат да ја пренагласат важноста на Бизмарковата компонента во овие држави на благосостојба (Ibid, 360). Имајќи го предвид ова ограничување, се чини дека преку расположливоста на податоците, соодносот на финансирање на допринесите е најдобар начин за приближување на големината на Бизмарковата компонента во државата на благосостојба. Затоа може да се каже дека соодносот на социјалните

издатоци кои се финансирани преку оданочување, ја приближува големината на Беверицовата компонента во системот.

Дијаграм 1. Процент на социјалниот издаток кој се финансира преку придонеси.

Социјални издатоци како процент од БДП во периодот 1989 - 92

Извор: Пресметано според податоци од Eurostat 1995; Нордиската Статистичка канцеларија 1995; Fluckigerand Cordero 1995.

Првото нешто на кое секој истражувач ќе се задржи при коментарите на вредностите изнесени во Дијаграмот 1 е соодносот помеѓу четирите квадранти и географската позиционираност на земјите. Се забележува дека нордиските земји се групирани на горниот лев квадрант, континенталноевропските држави на благосостојба се во десниот горен квадрант, Обединетото Кралство и Ирска се на левиот долен квадрант, додека јужноевропските земји (заедно со Швајцарија) се наоѓаат на долниот десен квадрант. Вака поставените позиции на земјите ги одразуваат принципите според кои се правени најупотребуваните класификации на државите на благосостојба. Со мали исклучоци (Швајцарија, Холандија, Белгија и Финска) првите три квадранти се совпаѓаат со трите кластери од класификацијата според Еспинг-Андерсен (исклучок се граничните случаи). Четвртиот квадрант во кој се лоцирани јужноевропските држави на благосостојба одговараат на четврттата категорија, која ја предложил Абрахамсон во неговата класификација. Оттаму можно е да се лоцираат трите идеални типови на држава на благосостојба според позиционираноста во квадрантите на дијаграмот. Беверицовите високо издатошни држави на благосостојба (позиционирани во горниот десен квадрант) обезбедуваат висок степен на покриеност на целото население. Во долниот лев квадрант Беверицовите ниско издатошни системи исто така го покриваат целото население, но обезбедуваат ниско ниво на заштита, и ги употребуваат мерките за истражување на имотната состојба. Во десниот долен квадрант се наоѓаат Бизмарковите држави на благосостојба. Исто и тука се можни две категории според условите на нивото на издатоци.

Големите потрошувачи како Франција и Германија се наоѓаат на средината на десниот горен квадрант, додека малите потрошувачи како Грција или Шпанија се на дното на истиот.

Како и во секоја класификација, постојат и случаи кои се мешани, односно тешко е да се дефинираат и да се сврстат во една категорија. И во случајот со овој квадрант можат да се посочат ваквите случаи, кои се наоѓаат на границата од двата типа од можните четири. Таков случај е Луксембург кој е голем потрошувач,

но кој подеднакво се користи и со Бизмарковата и со Беверицовата социјална политика. Португалија и Швајцарија се во слична ситуација, но се на дното во однос на издатоците. Обединетото Кралство и Италија се земји кои спаѓаат во групата средни потрошувачи, но со изразена наклонетост кон една од социјалните политики. Квантитативните мерки врз чија основа е направена оваа класификација овозможуваат прецизно да се посочат граничните случаи, без притоа да се присилуваат и се сместуваат во една категорија. На примерот со случајот на Италија, нјезините карактеристики се типични бизмарковски, како што се високите издатоци за пензиите кои се темелат на продонеси, како и елементи кои се карактеристични за јужноевропските држави на благосостојба меѓу кои спаѓа цврстото ослонување на семејството (Bonoli, 1997: 362).

Од она што досега беше прикажано, може да се заклучи дека ваквата дводимензионална класификација на социјалните држави - држави на благосостојба според Боноли, може да ги одрази двете нивоа на социјална заштита кои ги обезбедуваат различните држави, односно нивото на заштита кое ја разликува Бизмарковата од Беверицовата социјална политика. Втората димензија беше придодана на класификацијата со цел да ги направи релевантни двата момента: историските услови кои придонеле и во чии рамки настанале системите на социјална држава, и современите дебати за развојот и иднината на социјалната заштита (Bonoli, 1997: 362).

4. Заклучок

На крајот од целокупното истражување, согласно извршените анализи, се наметнува заклучокот дека според наше мислење иднината на социјалната држава – земајќи ги предвид рецентните социјално-економски и политичко-културни трендови - е во комбинирањето на Бизмарковата и / или Беверицовата традиција на социјални држави со други идеолошки матрици, кои барем во дел содржат компатибилност. Овој став се темели врз уверувањето дека

неолиберализмот како сепроткајувачки елемент на современите економски порцеси (глобализација) е незаобиколен во креирањето на секоја идна сериозна социјална политика. Затоа опстојуваме на мислењето дека Бизмарковата и Беверицовата традиција на социјални држави најдобро ќе биде претпознатлива во идните стратегии за социјална политика, доколку се усогласи со неолиберализмот.

Иако во трудот беа претставени неколку видови на класификации, од кои некои се однесуваа на класичната поделба на Бизмарковиот и Беверицовиот модел, а некои посовремени класификации интегрираа по разгранета лепеза на социјални држави, сепак преовладува мислењето дека одредена иницијална форма на класификација е неопходна од методолошки причини. Односно, многу е значајно таквата класификација да биде во состојба да обезбеди препознавање на контурите на држава заштитник во сите подрачја на дејствување на социјалната политика, отколку да прави ригидни поделби на Бизмаркови и Беверицови социјални политики - политики кои со текот на времето имаат претрпено значителни трансформации и значително го имат изменето првобитниот облик.

Кога веќе беа спомнати некои од постарите класификации на државите на благосостојба, а кои на директен или индиректен начин влијаеле врз создавањето на современите дводимензионални класификации (како на пример, на Боноли), во трудот беа претставени и класификациите на Ричард Гитмус кој разликува три вида на држави на благосостојба: резидуална, индустриска и институционално-редистрибутивна; потоа мошне влијателната класификација на Госта Еспинг-Андерсен, кој државите на благосостојба ги дели на три групи, а клучен критериум при класификацијата му е, т.н. процес на декомодификација. Според овој автор постојат: социјалдемократски, конзервативно-корпоративистички и либерални држави на благосостојба, при што во процесот на именување на групите се забележува огромното идеолошко влијание. Следна класификација која беше разгледана беше онаа на бразилскиот автор Маурицио Ферера или модел на осигурана свота, кај кого се разликуваат: професионални и универзални држави на благосостојба (според критериумот на

покриеност на населението - според професионалната одредница, односно социјални држави кои ги опфаќаат сите). Сепак ваквата идеално-типска поделба на две поголеми групи на Ферера му се чини премногу крута, па затоа воведува уште една интервенирачка варијабла, па така сега веќе разликува чисти и мешани држави на благосостојба во рамките на секоја од групите.

Литература

- Abrahamson P. (1991): 'Welfare and poverty in the Europe of the 1990s: social progress or Social dumping?', *International Journal of Health Services*, 21: 2, 237–64. Цитирано во Bonoli G (1997)
- Baldwin P. (1990), *The politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, Cambridge. Цитирано во Bonoli, G.(1997)
- Bislev, S. and Hansen, H. (1990.) The Nordic welfare states and the European single market, in: Lyck, L. (ed.) *The Nordic Countries in the Internal market of the EC*. Copenhagen: Handelshojskolens Forlag.
- Bonoli G (1997): Classifying Welfare States: a Two-dimension Approach, *Journal of Social Policy* 26, 3 p. 351 - 372 Cambridge University Press, Cambridge
- Bonoli G & Palier B (2006) Comparing old age insurance reforms in Bismarckian welfare Systems, Текст подготвен за презентација на работилницата „Долго збогување со Бизмарк? Политиките на реформите на државата на благосостојба во Континентална Европа”(“A Long Goodbye to Bismarck? The Politics of Welfare Reforms in Continental Europe) Mindade de Gunzburg Centre for European Studies, Harvard University 16/17 June
- Bosco, A. (2000), “Toward a Rethinking of the National Systems of Social Protections? Observations on the Recent Jurisprudence of the Court of Justice”, *European Problems*, No.7, Groupement d'études et de recherches Notre Europe, July 2000, (<http://www.notreeurope.asso.fr>). Цитирано во Pochet Ph. (2006)
- Chossudovsky M (1997): The Globalisation of Poverty
- Cochrane A. (1993): 'Comparative approaches and social policy', in A. Cochrane and J. Clarke (eds.), *Comparing Welfare States. Britain in International Context*, Sage/Open University, London/Milton Keynes.
- Esping-Andersen, G. (1990): The three worlds of welfare capitalism, Polity Press, Cambridge
- Esping-Andersen, G. (1996): *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*. London: Sage.
- Esping-Andersen G. (2006): Socijalna држава за XXI stoljeće? 29 - 60 во Zrinščak S. ur.(2006)

- Ferrera M.(1993), *Modelli di solidarietà*, Il Mulino, Bologna. Наведено во Bonoli G (1997)
- Hantrais L. (1995): *Social Policy in the European Union*, Macmillan Press, London. Цитирано во Геровска М (2001)
- Held D et al (1999): *Global Transformations*
- Hinrichs, K. (2005). *New century new paradigm: pensions reform in Germany. Ageing and pension reform around the world. Evidence from eleven countries.* G. Bonoli and T.Shinkawa. Cheltenham, Edward Elgar:pp. 47-73.
- Kregar J (2000): *Treći put: novi politički i ideološki okviri socijalne politike*, Pregledni članak, Pravni fakultet Sveučilište u Zagrebu
- Lewis J (1999): *The Voluntary Sector in the Mixed Economy of Welfare* во (Gladstone D ed.) *Before Beveridge: Welfare Before the Welfare State*, London
- Lunt, B.(1985.) *Terminal cancer care services: recent changes in regional inequalities in Great Britain.* *Social Science and Medicine*, 20:753–9.
- Mesa-Lago, C. (1978.) *Social Security in Latin America. Pressure Groups, Stratification, and Inequality*. Pittsburgh: University of Pittsburgh US
- Miličić V. (1998): *Socijalna država, država blagostanja*, во *Revijaza socijalnu politiku, Svezak 5, Br. 4*Pravnifakultet, Sveučilište u Zagrebu
- Pierson, P. (2001): *Coping with permanent austerity: welfare state restructuring in affluent democracies*, in P. Pierson (ed) (2001) *The New Politics of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.
- Pochet Ph. (2006): *Influence of European Integration on National Social Policy Reforms*, Текст подготвен за презентација на работилницата „Долго збогување со Бизмарк? Политиките на реформите на државата на благосостојба во Континентална Европа”(“A LongGoodbye to Bismarck? The Politics of Welfare Reforms in Continental Europe) Mindade de Gunzburg Centre for EuropeanStudies, Harvard University 16/17 June
- Ravnić A (1996): *Socijalnadržavaidržavablagostanja*, во *Revija za Socijalnu Politiku Br. 3-4*, Pravnifakultet, Sveučilište u Zagrebu str. 239 - 250
- Ружин Н. (1994): *Социјална Политика*, Македонско радио, Култура, Скопје
— | — (2006): *Современи системи за социјална заштита*, Филозофски факултет, Скопје
- Silburn R.(1995): *Beveridge*, во V. George and R. Page (eds.), *Modern Thinkers on welfare*, Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.
- Titmuss, R. (1987.) *The Philosophy of Welfare. Selected Writings*, ed. S. M. Miller. London:Allen and Unwin наведено во Abrahamson (2000)

- Trichet, J-C (2004) EMU and the Euro: successes and challenges, говор од држанна конференцијата The Euro five years later, Amsterdam, 12 October 2004, <http://www.ecb.int/key/date/2004/html/sp041012.en.html>. наведено во Pochet Ph. (2006).
- Zrinščak S (2006): Socijalnapolitika u procjepimaglobalizacijeieuropeizacije str. 1 - 27 во Zrinščak S. Ed Socijalna država u 21 stoljeću – Privid ili stvarnost? Pravni fakultet Sveučilište, Zagreb

